

4. Резнікова Н. В. *Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч.* Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.
5. Melnyk T., Reznikova N., Ivashchenko O. *Problems of statistical study of "green economics" and green growth potentials in the sustainable development context.* *Baltic Journal of Economic Studies.* 2020. Vol. 6 (3). P. 87-98.
6. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. *Global circular e-chain in overcoming the global waste.* *Procedia Environmental Science, Engineering and Management.* 2019. Vol. 6. P. 641-647. URL: http://procedia-esem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf
7. Reznikova N., Ivaschenko O., Rubtsova M. *Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development.* *Економіка та держава.* 2020. № 7. С. 24-31.
8. Reznikova N. *Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development.* *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки».* 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/163

Наталія РЕЗНІКОВА

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового
господарства і міжнародних
економічних відносин,*

*НН Інститут міжнародних відносин
Київського національного Університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

**ПОЛІТЕКОНОМІЯ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

В українському експертному середовищі точаться активні дискусії щодо плану післявоєнного відновлення економіки. Все частіше для визначення вектору відбудови на користь реіндустріалізації та інтеграції української економіки в глобальні ланцюги створення вартості [1], а відтак розвитку технологічної та інноваційної складових економічної безпеки [2-4] у нас і за кордоном як історичну аналогію називають поняття «план Маршалла» [5]. Здається, західні лідери досягли солідарності у визнанні необхідності застосування щодо України американського плану, подібного до того, який був застосований після Другої світової війни для Європи. В українському

експертному середовищі є і ті, хто підтримує такий підхід, але також і ті, хто, посилаючись на історичні, інституційні, правові і культурні відмінності України від післявоєнної Європи та Японії, здійснюють як емоційну, так й аналітичну атаку навіть на спроби обговорення можливості надання масштабного пакета допомоги.

Спектр коливань в оцінці перспектив від оптимістичних до песимістичних залежить не стільки від кута зору на те, ким буде Україна після перемоги — прохачем західної допомоги чи заслуженим отримувачем фінансування за перемогу, яку вона виборола дорогою ціною (коли надання коштів стане престижним для кожної країни), — скільки від дедалі більшого конфлікту між очікуваннями, які покладаються на можливий український економічний прорив українцями як реципієнтами, та іншою стороною — партнерами, донорами ресурсів для післявоєнного розвитку.

Із уявних і реальних нововведень, які сучасність додала до практики зовнішньої політики, жодне не є загадковішим як для розуміння, так і для реалізації, ніж іноземна допомога. Побутує думка, що відмова від відносин обміну, розрив їх і заміна обміну допомогою був важливим сигналом зміни ієрархії сторін, їхнього статусу, коли країни переходили до відносин «донор — одержувач». Реципієнти допомоги могли бути як серед альянтів донора, так і серед переможених. Низка дослідників інтерпретує допомогу як символічне домінування, під час якого одержувачі стають співучасниками існуючого порядку, що дає змогу донорам насамперед жертвувати, а отже, стверджуватись у ролі лідерів. З таких позицій сучасні приклади надання іноземної допомоги можуть сприйматися як подарунок, який відображає і зміцнює ієрархічні відносини.

Хоча історичне коріння іноземної допомоги сягає в глибину на століття, дослідження цього феномена найбільше апелюють саме до плану Маршалла — програми реконструкції європейської економіки вартістю у понад 140 мільярдів доларів (у цінах 2017 року), запроваджену США після Другої світової війни. Як відзначають антропологи, історики і соціологи, стратегічні міжгрупові надання подарунків та інші форми обміну між урядами і племенами передували дипломатії, комерційним угодам, транскордонним інвестиціям та іншим видам обміну. Зокрема, світова історія містить безліч прикладів того, як уряди застосовували допомогу як стратегічний геополітичний інструмент часто у контексті конкуренції між провідними державами [6], яка виступала іманентною ознакою регуляторного протистояння [7].

Вчені часом досліджують допомогу як інструмент, що застосовується країнами-донорами для досягнення власних інтересів, що потенційно може підвищувати попит на економічний націоналізм, деглобалізацію та загострювати глобальні проблеми міжкраїнового співіснування [8-10]. Але післявоєнне

застосування цього зовнішньополітичного інструмента стало поширеним. Приблизно тоді ж було визнано, що успіх іноземної допомоги з точки зору донорів був пов'язаний не тільки з міжнародною політикою, але і з результатами розвитку реципієнтів самої допомоги. Пізніше дослідники постійно демонстрували спосіб, в який донори застосовують допомогу для просування власних політичних інтересів, часто за рахунок добробуту її реципієнтів. Справді, конфлікт між потребами отримувача допомоги та донора — факт, який не викликає сумнівів. Мотивація донорів пов'язана з політичними, військовими та економічними цілями.

Відповідаючи на запитання про те, що повинна враховувати Україна, вимагаючи післявоєнну допомогу для економічного відновлення, посилаючись на історичний досвід, можемо наголосити на такому.

Практика політекономії допомоги свідчить, що завжди існують політичні інтереси потенційних донорів, які в ситуації нинішньої війни містять:

1) забезпечення голосу України в ООН (*використання української карти допоможе витіснити РФ із майданчика міжнародних організацій*);

2) вплив на політичну поведінку держав, представлених у міжнародних організаціях (*український кейс може сприяти підключенню країн-потенційних інтересантів у трансформації Росії*);

3) задоволення потреб членів коаліції країни-донора, виконання ними моральних зобов'язань донорів перед міжнародним співтовариством (*сприяння розвитку демократії, боротьба з авторитарними режимами, забезпечення колективної безпеки*);

4) конкуренцію між донорами (*за доступ до українського ринку, її ресурсів; а з урахування геополітики може йтися про конкуренцію між США, Британією та ЄС за позицію титульного союзника*).

У врахуванні військових інтересів необхідно брати до уваги, що допомога надходила для:

1) підтримки регіональних сфер впливу та регіональних об'єднань (*саме підтримання регіональної безпеки анонсовано метою співпраці України, Польщі та Великої Британії*);

2) інвестування у держави з високим рівнем військового потенціалу з метою забезпечення військової співпраці у разі можливої загрози (*у рівні військової підготовки ЗСУ вже ніхто не має сумнівів, вона може бути істотно розширена і запланована на довгий термін*).

Допомога також застосовується для задоволення економічних потреб донорів, а саме:

1) забезпечення економічних і комерційних переваг для компаній країн-донорів допомоги (*зокрема, в Україні достатньо стратегічно важливих ресурсів, які сприятимуть забезпеченню сталості виробничо-збутових*

ланцюжків у межах ЄС, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності європейських виробників, не говорячи вже про внесок України у глобальну продовольчу безпеку);

2) реагування на внутрішні зовнішньоекономічні переваги країн-донорів (на рівні ЄС турбота про Україну з метою забезпечення внутрішньої стабільності цього об'єднання для демонстрації периферійним країнам-членам спроможності захистити проєвропейськи налаштовану державу, а, отже, цінності, на яких де-юре базується ЄС).

І хоча такий екскурс в інтенції донорів допомоги, на нашу думку, є вартим серйозного аналізу, існуючі дослідження іноземної допомоги і дискурс прогнозів можливого характеру фінансування в Україні уникають розгляду глибинних політичних цілей держав, остерігаючись звинувачень у прихильності до конспірологічних теорій та невдячності потенційним донорам. Але якщо така аналітика й зустрічається, то значною мірою вона стосується наслідків надання допомоги незахідними державами для існуючого режиму системи міжнародного розвитку. Зокрема, останнім часом у центрі особливої уваги опиняються політичні мотиви надання допомоги розвитку з боку Китаю, де зростання залежності країн від китайських інвестицій сприймається як фактор його експансії [11, с.978]. Подібна односторонність в оцінках не дає змоги Україні адекватно проводити підготовку переговорної позиції з донорами і зводить реципієнта до «прохача», а «допомогу» до поняття «подарунок».

Список використаних джерел:

1. Іващенко О.А., Резнікова Н.В. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22–26.
2. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток *industry 4.0* й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.
3. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Безпекові та інноваційні важелі економічної стратегії азійських країн: національні інструменти набуття конкурентних переваг в умовах глобальних трансформацій (на прикладі В'єтнаму та Індії). *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8918>
4. Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Вплив кон'юнктури ринку рідкоземельних елементів на економічну та енергетичну безпеку держав: перспективи інституційного регулювання ресурсного протистояння й інноваційно-технологічного потенціалу конкурентоспроможної зеленої

- економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9068>.
5. Резнікова Н.В. Міжнародні економічні відносини в епоху глобалізації: історико-теоретичні аспекти сучасних світогосподарських зв'язків. *Економіка України*. 2020. № 12. С. 77–80.
 6. Резнікова Н.В., Іващенко О.А., Курбала Н.В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 17–24.
 7. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.
 8. Reznikova N., Bulatova O., Panchenko V. The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4 (4). P. 51–59.
 9. Reznikova N., Ivashchenko O. Projections of deglobalization in the contemporary international economic relations in the context of the paradigm of globalism. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип.15. С.98-106.
 10. Reznikova N., Ivaschenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 24-31.
 11. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.

Олена ПТАЩЕНКО

доктор економічних наук, професор,
декан факультету міжнародних
відносин і журналістики Харківського
національного економічного
університету імені С. Кузнеця

МІГРАЦІЙНІ ПОТОКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУГИ

Складовою світової економічної системи та важливим глобальним явищем є міжнародна міграція робочої сили. Феномен міжнародного поділу праці та інтеграції існує вже досить довгий час та є індикатором рушійних сил